

Irving Stoun

Priča o životu Kamija Pisaroa

Dubina slave

DEO II

Prevela Ljerka Radović

VULKAN
IZDAVAŠTVO
Beograd, 2019.

Naziv originala:
Irving Stone
DEPTHS OF GLORY

Copyright © 1985 by Irving Stone

This translation published by arrangement with Doubleday, an imprint of
The Knopf Doubleday Group, a division of Penguin Random House, LLC.

Translation Copyright © 2019 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-02695-5

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

OSMA KNJIGA

TI NEŽNI TRENUCI

1

Diran-Rijel je platio Kamiju četiristo franaka za dva platna s engleskim pejzažom, mada nije prodao ni prva dva.

– Pretpostavljam da vam je novac potreban za povratak u Francusku – reče on.

Železnička stanica Sen Lazar u Parizu bila je prava pravcata ludnica; stotine porodica čekalo je povratak onih koji su potražili sklonište u tuđini. Na vrhuncu te galame Žili se okrenu Kamiju i nasmeši mu se.

– Ova čudna buka, da li je to jezik?

Felis ih je dočekala na stanici i odvela Žili i decu svojoj kući. Kamij se odvezao vozom u Luvesjen; železničku prugu su još popravljali. Bio je uznemiren. Na svojoj kući ugledao je četiri radnika kako nameštaju novi krov. Gospodin Olivon, sed, izboran vlasnik, bivši gradski savetnik u Luvesjenu, bio je sposoban čovek.

– Ah, gospodine Pisaro, srećan sam što ste se vratili. Zamenjujemo gredu na sredini plafona vaše spavaće sobe; izgorela je kad su vojnici zapalili sobu. Vlada nadoknađuje građevinsku štetu koju je nanela neprijateljska topovska paljba. Takođe će vam isplatiti skromnu odštetu za nameštaj.

Olivon je već postavio nova ulazna vrata, novi drveni pod umesto onog koji su konjska kopita potpuno uništila, naredio stolarima da ponovno naprave stepenište za prvi sprat. Kamij je brzo pregledao nameštaj. Kao što su Felis i gospođa Olivon pisale, dva veća kreveta bila su netaknuta, kao i mala drvena kolevka; svi dušeci su nestali. Pisači sto i ostali stolovi bili su izgrebani. Visoki sat, koji je Žili sakrila u kredenac ispod stepeništa, bio je čitav i ispravan. U biblioteci

pored dnevne sobe bila je štala, ali knjige na policama nisu dirane. Zar Geteovi zemljaci da oštete knjigu?

Vojnici su preneli nameštaj iz dnevne sobe u spavaće sobe na spratu. U Žilinoj velikoj kuhinji, koja je korišćena kao tor, nije bilo lonaca, tiganja ni keramičkih vaza; posuđe je bilo polupano, zidovi i pod uništeni.

– Popraviću zidove i podove – umiri ga Olivon. – Neke od gospodinih kuhinjskih potrepština možda ćete pronaći u bašti ili u obližnjoj šumi. Imali ste sreće što su ovce klali napolju, a ne u kuhinji. Osim toga, kao što vam je upravnik pisao, morate da namirite stanarinu za sve vreme koje ste bili odsutni.

Kamij prebledi.

– To je osam meseci! Nemam toliko novca.

Gospodin Olivon je bio saosećajan čovek.

– Znam. Ali to je vaša obaveza. Možete postepeno da otplaćujete kroz godinu-dve.

Kamij zaječa dok je gospodinu Olivonu plaćao stanarinu za jul ostatkom od četiristo franaka koje je dobio od Diran-Rijela.

– Kako da platim za protekle mesece kad je i sadašnjost tako neizvesna?

Drhteći, pređe preko suve trave i dođe do male kamene zgrade odvojene zidom u kojoj je bio njegov atelje, koju su takođe koristili kao konjušnicu. Naslaga od slame i đubriva debela šezdeset centimetara prekrivala je pod; smrad je bio neizdrživ. Njegovi radni stolovi su nestali, takođe i niše u kojima je držao svoje blokove za crtanje iz Sent Tomasa, Karakasa i Pariza; crteže u olovci i ugljenu, akvarele i gvaševe, svoja ulja. Kolena su mu klecala, želudac mu je izjedala kiselina od straha i očaja. Želeo je da sedne, ali nije imao gde. Tumarao je po Žilinoj opustošenoj bašti; samo je drveće raslo. Na jednom mestu ugleda mrlje boje koja mu se učinila poznatom. Kopajući okolo, otkrije jedno ulje iz Pontoaza. Napola lud, rukama je iskopao još slika po kojima se strugalo nogama, koje su bile prepustene kiši, blatu, truljenju. Stegnu gomilu na grudi pa utrča u kuću.

– U vrtu ima još mojih zakopanih slika! – doviknu gospodinu Olivonu. – Kao da ih je uništila neka drobilica.

Olivonu nije bilo potrebno da pogleda blatnjava platna.

– Vojnici su ih upotrebljavali umesto otirača za čizme.

Kamij klekne na novi pod. Suze su mu pekle oči. Rasprostire platna, jedno po jedno.

– Nekoliko njih može da se spase – promrmlja. – Popravi. U Parizu postoji jedan stručnjak, Arman Gotje. Gospođa Olivon je pisala da ste spasli neka oštećena platna. A takođe i neka koja nisu oštećena. Gde su?

– U mojoj kući. Na suvom. Hajdemo, naći ćemo ih. To će vas obradovati.

Kamiju je srce snažno kucalo dok je pregledao platna. Svrstavajući ih, našao je sedam neoštećenih ulja, uglavnom iz 1863; šest iz La Varena i Monfukoa, naslikanih 1864; šest iz La Varena i La Roš Gijona iz 1865; iz 1866. dva ulja iz Pontoaza; zbog jednog od njih, *Obale Marne zimi*, prekinuo je s Koroom. Za 1867. godinu izbrojao je osam ulja iz Ermitaža; za 1868. deset iz Pontoaza; i, čudo nad čudima, dvanaest neoštećenih slika iz Luvesjena, naslikanih neposredno pre rata. Sve u svemu, pedeset jedna slika!

Tek onda pomisli na slike koje je Klod Mone ostavio pre nego što je pobegao u London. Otrči nazad u atelje. Moneov pažljivo umotani svežanj stajao je netaknut na visokoj povučenoj polici, koja se nije videla odozdo. S tim slikama bilo je i mnogo njegovih slika, ostavljenih tamo jer su bile veličine trideset centimetara ili manje, pa nisu mogle da stanu u otvor. Nestalo je na stotine akvarela i crteža, ali kad je čučnuo na goli pod dnevne sobe, ispitujući jedno po jedno, milošću božjom spaseno platno, popravi mu se raspoloženje.

Dvoja kola đubriva i smeća izneta su iz prizemlja i bačena u vrt. Kamij uze lopatu i, stojeći do kolena u životinjskom izmetu, počeo da čisti svoj atelje. Našao je više platna natopljenih krvlju koja su vojnici upotrebljavali kao kecelje kad su klali ovce. Kad je pošao na

reku da se odmori, primetio je da su neke od pralja takođe opasale njegova platna oko struka umesto kecelje. Pošao je prema njima. Čutao je i procenjivao štetu na svakoj slici. Bile su natopljene vodom, vlaga je rastvorila lepak, a boja se ljuštila. Na čoškovima na kojima su bile povezane kanapom bile su pocepane. Žene su ga bezizražajno gledale. Nekako su znale da nose njegove slike, ali nisu ih one ukrade, našle su ih na ulici i u šumi. Dok se kroz selo vraćao kući, muškarci koji su iskoristili njegovo odsustvo da mu opljačkaju kuću i oskrnave njegovo delo, zurili su u njega kao da je stranac.

– Ratne pljačke – primeti Olivon kad mu je Kamij ispričao o tim neprijatnostima.

– Zašto se podrugljivo smejuje? Žene na reci, muškarci po ulicama i u radnjama?

– Delimično zato što ste bili u mogućnosti da pobegnute na sigurno dok su oni morali da ostanu; a i zato što nikad nisu mogli da shvate čoveka koji petlja s bojom!

Zidove njihove spavaće sobe išarane od vatre Kamij je obojio u belo, kao i Žilinu kuhinju i prljave zidove dnevne sobe. Ostrugao je i prelakirao stolove. Poslednji silan novac potrošio je na boje i četkice; kako da kupi nove dušeke sebi i Žili, Lisjenu i Minet? Kako da ponovno opremi Žilinu kuhinju? Nabavi pokrivače, posteljinu...?

Uramio je četiri slike iz Luvesjena koje je smatrao najboljim i odneo ih Diran-Rijelu u njegovu galeriju u Ri Le Peletje. Galerija je očišćena i uređena, pedesetak slika visilo je u velikoj centralnoj prostoriji, nekoliko slika starih majstora, jedna dobra grupa fontenbloške škole, Kamijeva platna iz Engleske kao i Moneov pejzaž iz Truvila. Diran-Rijel je dobro prošao u Londonskoj galeriji uprkos tome što nije mogao da proda ni Pisaroa ni Monea. Kad se vratio u Pariz, njegovi kolekcionari, koji su više od godinu dana bili neaktivni zbog rata, počeli su da se vraćaju, žudeći za novim nabavkama. Četiri Kamijeve slike naizmenično je stavljao na šafelaj da ih gleda. Radosno je uzvikivao pred njihovom mirnom lepotom.

– Savršene su! – uskliknu. Zatim tiše: – Ali biću razborit i kupiću samo dve. Uzeću ovu, *Put u Versaj* i *Poštanska kočija u Luvesjenu*.

Zadivljen, prstom je prelazio po platnu iz Luvesjena, veličine 50 x 75 centimetara. Dva bela konja vuku poštansku kočiju, kočijaš na vrhu jedva se nazire; muškarac i žena čekaju da uđu; kratak vlažan put natopljen žutom i zelenom kišom ispod lisnatog drveća. S jedne strane, jednospratnica s baštom; s druge, nazire se žena koja hoda stazom s podignutim zelenim kišobranom; a njoj u susret dolazi muškarac sa čvrsto umotanim kišobranom, leđima okrenut posmatraču.

– Uobičajen prizor – promrmlja Diran-Rijel – poštanska kočija na kiši, vlažan put i pokisli beli konji, kuća, drveće, nekoliko sićušnih figura. Ali svet je *in situ*.^{*} Dragi moj Pisaro, kad gledam vaše slike, napetost u mojim grudima splašnjava. Osećam da je svet dobar.

– To ja osećam dok slikam.

– Ah! *Put u Versaj*. Da li su to vaša supruga i ćerka u bašti iza plota?

– Jesu. Čavrljaju sa služavkom naših suseda gospodina i gospođe Retru.

– Vi zaista umete da nas uvedete u srž slike – primeti trgovac. – Da probudite u nama osećaj da su čovek i zemlja večni. Vaše slike imaju u sebi Boga. To je jedinstven dar. Tako jednostavan, a tako dubok.

Kamij veselo i duhovito primeti:

– Gospodine, uverili ste me. Kupiću obe slike.

Diran-Rijel se nasmeši. Taj trgovac koji se oblačio kao sudski pisar, a na svom lepom, mršavom licu imao masku advokata, lavovske glave, uvek brižljivo začesljane kose iznad visokog čela, bio je zanesen umetnošću.

– Da tražimo dvesta pedeset franaka za svaku? – upita on.

^{*} Na (iskonskom) mestu (lat.)

Kamij sav uzdrhta. Kome da zahvali što se na zemlji pojavio tako dobar čovek? Moći će opet da sredi kuću i osposobi je za stanovanje.

Iz galerije je otišao pravo u stan svoje majke na Monmartru. Kuća nije stradala od bombardovanja. Pozadi, u jednom od njenih kredenaca, našao je nekoliko slika iz 1861, *Ri Sen Vinsent na Monmartru* između ostalih, naslikanu u crnoj kredi. Takođe je sačuvala svoj portret iz 1856, crtež u olovci, i njegov *Autoportret kao mladića* iz istog perioda. Rekao joj je da je danas prodao dve slike, pokazao joj petsto franaka u novčanicama da bi joj dokazao da govori istinu. Rahela mu čestita.

– Onda ti više nije potrebno da te dotiram. Mora da je prijatan osećaj biti napokon samostalan.

Kamij začuta; takav odgovor nije očekivao.

– Vrlo prijatan osećaj – odgovori ne baš iskreno. Zatim doda: – Žili opet očekuje dete, u novembru.

Rahela se navikla na Žiline česte trudnoće.

– Alfred je preuzet poslom da bi došao na ručak. Obećaj mi da ćeš ti doći.

– Zauzvrat želim jedno obećanje. Kad se rodi dete, doći ćeš kod nas u posetu.

Sada je bio red na njegovu majku da začuti.

– Tako, to je tvoja cena za nezavisnost!

Novcem koji je dobio od Diran-Rijela Kamij je kupio dušeke za krevete, nekoliko čaršava i peškira. Čajnik, šoljice i tanjirići, koje im je Ema pre nekoliko godina poklonila, bili su polupani, a stolnjaci pocepani. Dao je Žili novac da kupi nove stvari i zameni polupano posuđe, upropašćene tiganje, čajnik, ražnjić za roštilj, zemljano posuđe, svećnjake, činiju za supu i povrće. Ispravili su i čekićem izravnali ulubljenja na loncima i priboru za jelo.

Prvi Žilin zadatak bio je da se otarasi đubriva koje je bačeno u baštu iza kuće i da nakvasi suvu zemlju: seme i lukovice spržila bi tolika količina đubriva. Posadila je paradajz, posejala kukuruz

i nekoliko vrsta tikvica. U cvetnjaku je posadila lepe kate, hrizanteme, cinije, nevene i georgine. Gledajući je, Kamij sumnjičavo upita:

– Mogu li da niknu?

– Možeš li ti da slikaš?

– Sada je jul. Možda bude još svežih dana, ali u avgustu će biti užasna sparina. Tada je Pariz mrtav grad.

– Da si video komad zemlje na kojem sam uzgajala povrće na dnu Ri Nev, znao bi da moje povrće uspeva svuda, i u svako vreme.

Lisjen je imao osam godina. Ravnanje bašte i izbacivanje ostatka đubriva smatrao je igrom. Minet je bilo šest godina; pratila je svoju majku gotovo celog dana, donosila joj semenje, lukovice, kantu za zalivanje.

Otišao je u Gijmetov atelje i tamo pronašao nekoliko dela iz 1862, te delo-dva iz kasnijeg perioda. Felis je imala njegove dve studije Žili: *Šivenje* i *Čitanje*. Alfred je spasao, na dnu kovčega, mnogo njegovih skica iz Karakasa. Portret Pijeta u njegovom pariskom ateljeu, koji je naslikao Kamij, bio je spašen u Monfukou, kao i nekoliko pejzaža iz Monfukoa. Nađene su slike koje je prodao bankaru Arosi, operskom pevaču Foreu, Direu, i nekoliko platna u Martinovoj prodavnici, koja nije bila bombardovana. Pojavilo se nekoliko njegovih akademskih crteža iz ateljea, ženski akt čije su ga stidne dlake dovele u sukob s *massier*-om u ateljeu Fransoa Pikoa; slika Žili kako doji Minet, iz 1865. godine. Tri platna koja je Žili molila da ostanu njoj, *Brežuljak Žalea blizu Pontoaza*, jedno iz La Varena, onda njen i Minetin portret, bila su dobro skrivena i sačuvana iza sata ispod stepeništa.

Kad je sve prikupio, video je da ima devedeset reprezentativnih dela. Čini se kao da su bez traga nestali crteži u olovci, tušu i ugljenu, akvareli i započeta ulja nastali u periodu između 1857. i 1861. godine. Bio je poražen ne samo zato što su nestali nego i pri pomisli na njih. Bio je to gubitak od kog čoveku pozli. Cena koju je platio za svoj beg; zato što je želeo da se venča sa Žili u Londonu i spase svoju decu. Gde je mogao da ostavi svoja dela da budu na

sigurnom? Žalio je za nenadoknadivom dokumentacijom svojih godina, za bogatim vrelom svoje prošlosti.

Ali nikakva sila ne može da mu oduzme ogromno znanje koje je stekao marljivim radom. Gotovo dvadeset godina iskustva u zanatu bile su mu potpuno na raspolaganju za budućnost. Imao je samo četrdeset jednu godinu, bio je dobrog zdravlja, okružen ljubavlju svoje porodice, nepokolebljiv u svojim odlukama. Moraju da se dogode dobre stvari, bolje slike nego što ih je ranije zamišljao. Svoj gubitak mora da zaboravi. Ali kad nova platna ožive, sećanje na gubitak će izbledeti i na kraju iščeznuti.

Preko jednog advokata koji se bavio sličnim potraživanjima, Kamij je tražio od vlade deset hiljada franaka odštete za svoja nestala i uništena umetnička dela. Isplaćeno mu je osamsto trideset pet franaka, kao da je svaka nestala slika bila pamučna maramica ili par čarapa.

Nije bilo mudro gajiti gorčinu u duši. Vojnici svih nacija u ratu haraju i uništavaju. Zar Luvr nije pun slika koje je Napoleon posle pobeđe izneo iz Italije? Skulpture i pisane spomenike iz Egipta? Roditelji Frederika Bazija tugovali su za svojim dragim sinom. Ima li smisla toliko žaliti za izgubljenim crtežima i slikama?

Neka se okončaju tuga i prebacivanje. On može još da stvara. Radiće i napraviće dvostruko više.

2

Potražio je svoje prijatelje, od kojih je neke rasterao rat. Eduar Mane, koji je postao štabni oficir Nacionalne garde, vratio se u svoj atelje u četvrti Batinjol. Rekao je Kamiju da je za njega rat bio poniženje, jer je morao da služi pod Mesonjeom, jednim od najnetalentovanijih i najneuspešnijih kopista Bozara, koji nije ni čuo za fontenblošku školu, a kamoli za grupu Batinjol. Rat nije uništio njegovo imanje, ali on je naćeo nasledstvo jer je potrošio više nego što su iznosili njegovi prihodi.

Pol Sezan nije hteo da ima ništa s ratom. Ratne godine je proveo kod kuće u Eks an Provansu, slikajući oko L'Estakea. Emil Zola je otišao u Bordo gde je bio sekretar jednog od vladinih ministara. Gi-jomen je nastavio da radi u Ministarstvu mostova, nasipa i puteva. Stupio je u *garde mobile*.^{*} Renoara su poslali u oklopni puk, a zatim u Bordo, u konjički centar za obuku. Dega se prijavio u pešadiju, ali su ga poslali u artiljeriju zbog bolesnog desnog oka. Pijet je radio na imanju kao zemljoradnik da bi ga održao. Klod Mone je još bio u Holandiji i slikao tamošnje predele.

Alfred Sisli se vratio iz Engleske. On i njegova lepa punačka žena i dvoje dece još su živeli u blizini Luvesjena. Posle očevo bankrota ostao je bez novca i prvi put je bio primoran da zarađuje za život.

Samo je Bazij omirisao barut.

Kamij je s Diran-Rijelom, koji je godinama uspešno prodavao slike Gistava Kurbea i Budina, Moneovim mentorom, posetio Kurbea u zatvoru. Zapanjio se kad je video kako je oslabio, oronuo i posedeo. Suznih očiju, Kurbe ih zagrli.

– Pogledajte gde su me smestili! – uzviknu. – U mračnu ćeliju, prljavu i punu gamadi. Dozvoljeno mi je da jedem *à la pistole*^{**}, iz Braseri Laver dok to mogu da plaćam, ali moje imanje i moje slike su privremeno zapljenjeni u slučaju da budem morao da platim kaznu. Muče me hemoroidi. Trebalo bi da sam u bolnici.

Kamij je sedeo na uskom ležaju; Diran-Rijel i Budin na klimavim stolicama.

– Nisam naredio da se sruši stub na Plas Vandomu! – uzviknu Kurbe. – Moj posao je bio da spasavam umetnička dela u Parizu, a ne da ih uništavam.

– Kako bismo mogli da te premestimo u bolnicu? – upita Kamij.

– Pišite Ministarstvu pravosuđa. Prebacite moj slučaj s vojnog suda na građanski.

^{*} Mobilna garda.

^{**} Zasebna soba u zatvoru – zatvoreniku se dostavlja hrana u zatvor.

Diran-Rijel reče mirno: – Trebaće vam novac za odbranu. Nadam se da ovo nije izdaja, ali ako su vam negde skrivena platna, mogao bih da ih pošaljem u inostranstvo i tamo ih prodam.

Kurbe se zgrči od gađenja.

– Mesecima nisam slikao; ne znam da li ću ikada više uzeti četkicu u ruke.

Pre rastanka sva trojica su bili snuždeni. Kako su mogli da pomognu toj *rara avis*,* geniju koji je nesebično pomagao mladim pariskim umetnicima?

Nisu mogli da mu pomognu. Gistavu Kurbeu su sudili krajem jula 1871. pred ratnim većem „jer je bio učesnik u prevratničkom pokretu i što je osim toga podsticao građane da se naoružaju i okrenu jedni protiv drugih; zato što je pomagao onima koji su srušili spomenik, stub Vandom, i tako počinili gnusni zločin“.

Kamij i Sisli, koji su stanovali u blizini suda u Versaju, otišli su da čuju presudu: šest meseci zatvora uz ona tri meseca koja je tamo već proveo; i znatna novčana kazna. Dozvolili su im da za trenutak kažu *au revoir* Kurbeu, već veoma bolesnom, kada su ga premeštali iz suda u zatvor. Krajem septembra Kamij ga je posetio u starom zatvoru Sen Pelaži u Ri de Pui de l’Ermit, sagrađenom 1665. kao sklonište za islužene prostitutke. Bio je smešten u grupnu spavaonicu, gde je imao svoj mali ćošak, gvozdeni krevet, dva stola i dve stolice. Nosio je zatvorsku uniformu – sive pantalone i kaput. Sa izrazom odvratnosti na licu opisao je zatvor kao „zaražen senilnom kugom“.

– Ah, prijatelju moj, kad si video moj paviljon 1855. i pridružio se meni i mojim prijateljima u Braseri Andler, da li si mogao da pomisliš da ću završiti ovde? Zatvorenik, kriminalac? – Kurbe se šarmantno osmehnu. – Moja sestra Zoe premestiće me u starački dom. Kad odležim kaznu, otputovaću u Švajcarsku. Prete mi da će me primorati da platim za livenje stuba oko petsto hiljada franaka. Ljudi impresivniji od mene pobešli su od naše divne vlade: Volter, Viktor Igo...

* Retka ptica (lat.).

- U međuvremenu, mogu li nekako da ti pomognem?
- Možeš, donesi mi malo boje i platno.

Vreme je brzo proticalo dok su se ponovno smeštali u kući na putu za Versaj, obnovljenoj i postavljenoj na zdrave temelje. Kad se Rahela razbolela, otišao je u Pariz da bi bio s njom; poveo je i Lisjena, koji je tada prvi put bio u Rahelinom stanu. Doktor Gaše umirivao je Kamija da je to napad; upotrebio je medicinski naziv koji Kamij nikad pre nije čuo. Rahelu je doktor Gaše umirio.

U oktobru je otišao na nekoliko dana u Pontoaz da slika i skicira. Žili je pisao o svojoj čežnji za povratkom. Osećao je da je Pontoaz njegov pravi dom. „Volim ga. Osećam da mi je tamo sve blisko. Po-traziću kuću daleko od dveju reka, na uzvišici, na suvom.“

Otkako je bio u Engleskoj, snažnije je doživljavao okolinu Luve-sjena; strpljivo i sa užitkom slikao je voćnjake i obale Sene u Mar-liju, jesenji pejzaž, brod koji izbacuje paru i tegljač na vijugavoj reci, sićušnu priliku koja peca savijenim štapom, muškarca i ženu koji, takođe stazom, vijugavom, pod senovitim drvećem, hodaju prema selu.

Na sreću, iskusni kolekcionar Ernest Ošede, vlasnik i direktor robne kuće *Gagne Petit*, počeo je da kupuje njegove slike preko Di-ran-Rijela. Ošede je bio veoma krupan muškarac, s ogromnim sto-makom, i veoma lakom rukom, kako za hranu i trgovačke dobitke, tako i za umetnost. Imao je privlačnu i jedru ženu Alis, koja je s njim delila ljubav prema umetnosti i jato dece. Kupovali su slike i drugih članova njihovog slikarskog bratstva, jer je dirljivo odani Diran-Rijel uverio bračni par Ošede da kupuju dela za večnost.

Klod Mone se vratio u Pariz i smestio svoju porodicu u atelje stan u Ri de Isli. Leoni, koja je u samoći patila zbog njegove duge odsut-nosti, bila je sve vreme njegov model uprkos tome što je brinula o njihovom sinu i stanu. Mone je znatno sazeo od bekstva u London i Holandiju. Još je bio najprivlačniji od svih Kamijevih prijatelja sli-kara; ali njegova vratolomija je nestala. Diran-Rijel je kupio još dve

njegove slike, i naručio portrete. Leoni je poslala Žili poruku da bi volela da bude s njom za vreme *accouchement-a*.*

Žili je u novembru rodila njihovog drugog sina, koga su nazvali Žorž. Moneovi su bili s njima nedelju dana. Leoni je kuvala, a svojom ljubaznošću čudesno je delovala na Žilino raspoloženje. Njihov četvorogodišnji sin Žan igrao se u zadnjem vrtu s Lisjenom i Minet, dok su Kamij i Mone iz dana u dan slikali u šumi blizu Marlija, u obližnjem selu Voazen, na obali Sene, na putu za Versaj; namestili bi štafelaje jedan pored drugog, ali pod različitim uglovima, učeći na licu mesta.

– Važno je svetlo, a ne osvetljeni predmet – primeti Mone.

– Prizor je podjednako važan – opovrgne ga Kamij. – Ako izgubiš supstancu, svetlo postaje odsjaj ni na čemu.

I Alfred Pisaro je dobio drugog sina, koga je takođe nazvao Žorž. Kamija je sreo u Rahelinom stanu. Zadužila ga je da joj pronađe kuvaricu i devojku za ispomoć. Pošto je to učinio, braća su zajedno otišla na čašicu u Kafe Nova Atina na Pigalu, koji je posle rata postao omiljeno mesto za okupljanje članova grupe Gerboa. Nakon mnogo godina, prvi put su zajedno bili na piću. Ushićen, Alfred reče:

– Čestitajmo jedan drugome. Po drugi put smo postali očevi muških potomaka i obojica napredujemo u poslu. Francuski proizvođači saleću me i moljakaju da izvozim njihove proizvode. Mama mi je rekla da si prodao dve slike Diran-Rijelu.

– Da. Dao mi je reč da će kupovati moje slike.

– Ne smeš da mi uskratiš zadovoljstvo da ti nabavljam zlatne ramove. Evo ti sto franaka. Poklon mog Žorža tvom Žoržu. – On s mnogo ljubavi spusti ruku Kamiju na rame. – Vidiš, Kamij, bio sam u pravu, nas dvojica morali smo da uspemo svaki za sebe. Budući da postaješ uspešan, možemo opet da budemo prijatelji.

Kamij se na silu osmehnu. Nije bilo tako lako izbrisati siromaštvo na granici opstanka, strah koji izjeda i nespokojsvo za decu i Žili.

* Porodaj.

Niti činjenicu da on i njegova porodica nisu poželjni u Alfredovoj kući. Ali iznad svega je želeo duševni mir. Emocionalno će uvek biti vezan za svoju majku i brata.

Žili je bila srećna kao gospođa Kamija Pisaroa. Mali Žorž je bio zdrav. Lisjen i Minet su lepo napredovali u lokalnoj školi, išli u selo u plavim školskim keceljama, sa školskim torbama prebačenim preko ramena. Kamij je imao trgovca koji se divio njegovim delima, sticao je kolekcionare. Počeo je da veruje u to da može da izdržava svoju porodicu slikanjem.

Sredinom novembra drama se nastavila. Pol Diran-Rijel je odveo svoju ženu na operu *Faust*. Njoj je pozlilo usred izvođenja jer je bila trudna; zatim je dobila upalu pluća. Posle nekoliko dana razvila se embolija. Umrla je u dva sata ujutru, primila poslednju pomast u prisustvu muža i dece, od kojih je najstarije imalo samo devet godina.

Bio je to strašan udarac za trgovca umetničkim delima; živio je u skladnom braku u kojem je gospođa bila važna karika. Diran-Rijel je zamolio tetku Luiz, stariju ženu, da vodi domaćinstvo, a oca Fornala, odličnog sveštenika iz Averona, imenovao za staratelja svojih sinova.

Kamij je smatrao da mora da prisustvuje pogrebu u Sen Luj d'Antinu, u crkvenoj opštini u kojoj je bio njihov stan u Ri Lafajet, gde je veoma religiozni Diran-Rijel primio prvu pričest. Porodica i prijatelji bili su utučeni. Kamij i Dobinji su bili jedini umetnici. Diran-Rijel zagrli Kamija, ali bio je toliko slomljen da nije mogao da govori. Među njima se razvio neki novi odnos.

3

Prvi dan 1872. godine bio je prijatan. Alfred Sisli i njegovo dvoje dece došli su kod njih na večeru. Zahvaljujući neiscrpnj istrajnosti i talentu za dekoraciju, nežnijem i manje revolucionarnom od talenata njegovih drugova slikara, Sislijeve slike prodavale su se bolje od njihovih.

Činilo se da je taj dan dobar znak za početak naredne godine. Ali sudbina je bila neumoljiva. Mali Žorž, tromesečna beba, dobio je napade groznice; kolutao je očima, telo mu se kočilo, krv se povlačila s lica. Prestravili su se. Doktor Gaše je stavio stetoskop Žoržu na grudi, pregledao mu uši; bubne opne nisu bile ni upaljene ni crvene. Gladio je bradicu, proučavao uske cvetne pruge na tapetama u Žoržovoj sobi iznad male biblioteke i postavio dijagnozu: groznica praćena temperaturom i grčevima mišića celog tela, znak je neke infekcije, i savetovao je da dovedu lokalnog lekara koji bi mogao budno da bdi u slučaju potrebe. Propisao je biljni napitak na svakih sat vremena, čestu masažu, i po kašičicu čaja.

Žili i Kamij su zanemeli. Od petoro dece koje je Žili rodila prvo je rođeno mrtvo, četvrto je živelo samo dve nedelje; umrlo je od infekcije koju je dobilo od dojilje. „Da ne zadesi i nas Rahelina sudbina?“, upita se bolno Kamij.

Kriza se nastavljala. Žoržova glava se trzala; ponekad je bio bez svesti. Lekar je prepisao žumance, ulje i vodicu od narandžinog cveta. Napadi su bili toliko jezivi da ni Kamij ni Žili nisu napuštali sobu osim na nekoliko sati kad su se smenjivali da bi dremnuli ili spremili Lisjena i Minet za školu.

Krajem meseca lekar je prisustvovao jednom posebno jakom napadu kad se detetovo telo ukočilo kao telo mrtvacu. Kamij isprati lekara do kočije.

– Doktore, ako Žorž preživi, hoće li njegove mentalne funkcije biti normalne?

– Ne bojim se toliko za njegov život koliko se bojim da ne postane epileptičar.

– Epileptičar! Šta malo dete može da zgredi da bude tako kažnjeno?

Lekar energično odmahnu glavom.

– Nervni sistem nema nikakve veze ni s grehom ni s kaznom. Pridružite se svojoj ženi u molitvama; to je delotvorno baš kao i žumance, ulje i vodica od narandžinog cveta.

Napadi su postepeno slabili i na kraju prestali. Žorž je ozdravio, pluća su mu opet bila snažna, a i apetit.

Kamij je u Parizu preseo na voz za Over sir Oaz da poseti kuću koju je dr Gaše tamo kupio jer je njegova žena nakon što je rodila ćerku dobila plućnu bolest. Želeo je da pokloni lekaru dva nova platna: *Izlazak sunca* i *Efekat snega u Luvesjenu*.

Pošao je za doktorom Gašecom stepeništem dvospratnice, smeštene na brežuljku, u kojoj je nekad bio samostan. Bilo je to neobično zdanje, kao i Gaševa vojnička bluza, pripijena u struku a proširena na sredini bedara, sa izvezenim podignutim okovratnikom, epoletama, širokim pojasom i zlatnim dugmadima gusto poredanim od grla do donje ivice. Kuća je bila na neravnom zemljištu, divljem i slikovitom. Dvadeset strmih stepenika vodilo je na prvi nivo beličaste kocke probušene s devet lukova, prekrivenih krovovima u četiri različita nivoa. Ispod prozora na drugom spratu ukucan je natpis: INTERNAT ZA DEVOJKE

Gaše povede Kamija u atelje u potkrovlju, gde je namestio presu za radiranje na kojoj je pravio meztintne i gravire. Pokušao je da slika, ali, kao što je sam priznao, ni uz podučavanje najboljih mlađih slikara nije u tome uspeo.

– Ja sam nesposoban čovek.

Ali ne za medicinu. Za vreme francusko-pruskog rata uveo je u upotrebu antiseptičke rastvore, što mu je donelo stručne pohvale i pacijente koji su mogli da plaćaju u čvršćoj valuti nego što su umetnička dela.

Doktor Gaše stavi dva Kamijeva platna na štafelaje. Kamij je rekao da mu ih je doneo zato što dolazi na svaki njihov poziv, postavlja dijagnoze i leči obolele članove njegove porodice homeopatskim napicima dok ne ozdrave. Doktor Gaše se odmaknu od slika i odjednom pomahnita od radosti, počeo da maše rukama, prevrće očima, obigrava oko štafelaja, kliče od veselja i glasno hvali.

„*Sacrebleu!*“, uzviknu Kamij u sebi. „On će dobiti napad.“

Iscrpljen, doktor Gaše klonu u stolicu s platnenim naslonom, skide krznenu kapu i obrisa znoj sa čela.

– Ah, ne, to je previše. One su mnogo vrednije od mojih poseta. Hoću te dve slike. Oh, da, one će obogatiti moj život; ali moram da ih platim.

– Molim vas, primite ih, dragi moj doktore. To će mi olakšati dušu.

Dva čoveka se zagriše.

Pošto je njegov sin ozdravio, Kamij je u slikarskom zanosu pohrlio u okolinu: devetnaest završenih ulja puteva Luvesjena, studija snega, divljih kestenova, sela Voazen, šume. Nije smatrao da je taj kraj tako bogat motivima kao L'Ermitaž i Pontoaz, ali u blizini je bilo mnogo čarobnih pejzaža za slikanje. Razvio je osećaj za ono što je nazivao prostornom konstrukcijom, reorganizovao arhitekturu svojih tema, izostavio oštre ivice na vrhu, na dnu i stranama koje su koristili njegovi prethodnici. Izbacio je crnu boju sa svoje palete; proučavao je luminescentne boje senki koje baca drveće preko puta; slikao je prostu istinu koju je osetio o zemlji i njenim živim stvorenjima. Slikao je na velikim platnima: Senu u Marliju, 42 x 57 centimetara; kestenove u Luvesjenu, 40 x 52 centimetra, ostala platna 60 x 72 centimetra, ispunjavajući prostor svetlošću i senkom, upotrebljavajući svetlo da odredi oblik, ne ostavljajući nikakav prazan prostor. Upotrebljavao je žućkastobelu boju, svetlosmeđu i različite prirodne tonove zelene, čitav raspon poteza četkicom da postigne raznolikost. Tražio je ravnotežu između stila i sadržaja. Ispred prizora, njegove oči su obavljale zadatak instrumenata u laboratoriji za seciranje. Kada bi to postigao, sastavio bi komade u organsku celinu, asimilirajući ponekad protivrečne prirodne pojave u vlastiti temperament.

Kad je odlazio na teren s Moneom ili Sislijem, učili su jedan drugog kako da na platnu reprodukuju boje iz prirode, kako da zadrže načinu vešt看 mešanjem boja; da nanose boju kratkim potezima i mrljama da se nagovesti dubina. Kako da izvuku smisao bez izostavljanja detalja; da naslikaju poeziju malih stvari. Kako da budu strogi,